

Mirosław Przyłęcki

Przemiany funkcjonalno-przestrzenne ośrodków zabytkowych w strukturze miast Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego w latach 1961-1970

Ochrona Zabytków 26/1 (100), 39-46

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

One of the most difficult problems is permanently encountered in towns having their urban tissues composed of buildings varying as to their value and, in addition, the selection of a proper concept of their spatial development. Until the recent time there were created three concepts of rehabilitation of a historical urban setting consisting in: (1) adaptation of new architecture to a defined style of existing historical building which the solution when considered from an aesthetic viewpoint contains the smallest possible number of risks and thus has found numerous supporters; (2) removal of ancient, in principle, not historical building (though in practice several instances may be listed in which also historical buildings were removed) and creating in its place of modern architecture with its standardized shapes (blocks of flats); in this case, however, historical buildings are markedly contrasting with those modern and the towns are deprived of their original, historical, cultural and aesthetic values; (3) designing of new building in all these places where losses are to be found in the densely built quarters with a simultaneous careful adaptation of new buildings to their historical surroundings.

While emphasizing the need to carefully approach to historical urban patterns the author makes an appeal to designers that they should remember about the necessity to limit the aggressive features in architectural forms of their buildings, to moderately use the colours on their façades and details and, finally, to apply the properly adapted materials. As another important feature that may decisively influence the character of the new buildings is mentioned the moderate use of publicity media in the form of illuminated advertising and electric signs. All the above requirements were several times put forward during discussions on new designs of the historical urban centres. However, until now they are still considered as proposals without any concrete examples that could be treated as some kind of model solution.

All the above remarks made by a practising architect-conservator are clearly enough characterizing the range of difficulties with which are faced the designers in their every-day work devoted to adaptation and rehabilitation of historical urban settings.

MIROSLAW PRZYŁĘCKI

PRZEMIANY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNE OŚRODKÓW ZABYTKOWYCH W STRUKTURZE MIAST LEGNICKO-GŁOGOWSKIEGO OKRĘGU MIEDZIOWEGO W LATACH 1961—1970

Województwo wrocławskie stanowi najwcześniej zurbanizowany region Polski, region o największej liczbie miast zabytkowych, posiadających liczne zabytki architektury i budownictwa. Zdecydowana większość miast Dolnego Śląska (ok. 80%) istniała już w okresie średniowiecza (XIII—XIV w.). W XV, XVI, XVII, XVIII i pierwszej połowie XIX w. miasta te — stanowiąc duże skupiska bogatej i prężnej ludności (patrycjat, kupcy, rzemieślnicy, w mniejszym stopniu arystokracja i szlachta) oraz będąc mniej lub bardziej ważnymi ośrodkami administracyjnymi, kulturalnymi, politycznymi i gospodarczymi — stały się także skupiskami zabytkowych budowli (kamienic i domów mieszczkańskich, świątyń, urzędzeń obronnych, rezydencji, szkół, klasztorów itp.). Liczne wyburzenia, przebudowy i rozbudowy przeprowadzone w XIX i pierwszej połowie XX w. a także duże zniszczenia wojenne w czasie ostatniej wojny, znaczna dewastacja oraz dekapitalizacja techniczna wielu budowli zabytkowych w okresie

powojennym nie pozbawiły większości miast Dolnego Śląska wartości zabytkowych.

Przy całej dyskusyjności zagadnienia, w wypadku wszystkich tych miast występuje problem ochrony zabytkowego zespołu miejskiego. Jest to problem szczególnie skomplikowany wszędzie tam, gdzie proces przeobrażeń przestrzennych i gospodarczych ulega dodatkowej akceleracji na skutek nacisków industrializacyjnych, przemian demograficznych, warunków techniczno-ekonomicznych, stosunków kulturowych, społecznych i wzajemnie warunkujących się wielu innych czynników. Ich występowanie umożliwia lub wyklucza, ułatwia albo utrudnia realizację teoretycznych założeń ochrony wartości historycznych i artystycznych tworzących miejski ośrodek zabytkowy. Badanie tych czynników jest niezwykle trudne, bowiem każdy ośrodek zabytkowy stanowi zespół indywidualny o specjalnym zbiorze cech krajobrazowych, historycznych, geologiczno-technicznych, ekono-

micznych czy artystycznych. Każde miasto posiadające zabytkowy ośrodek historyczny jest także indywidualnym przykładem rozwiązań urbanistycznych. Ułatwienie w badaniach może stanowić np. występowanie jednego z czynników miastotwórczych w tym samym czasie w różnych miastach, ale związanych ze sobą np. położeniem geograficznym i bliską odległością, mogących wykazywać także określone związki historyczne, podobieństwo rozwiązań przestrzennych, architektonicznych itp.

Wśród zabytkowych miast Dolnego Śląska dla celów badawczych wyodrębniono grupę miast położonych w Legnicko-Głogowskim Zagłębiu Miedziowym. W latach sześćdziesiątych naszego stulecia, w miastach tych wystąpił potężny czynnik miastotwórczy, nie pozostający bez wpływu na strukturę gospodarczą i przestrzenną także ośrodków zabytkowych. Czynnikiem tym było odkrycie rud miedzi, organizacja ich eksploatacji i przemysłowego przetwórstwa. Kopalnictwo i przemysł miedziowy zmieniły w sposób zasadniczy — opartą dotychczas głównie na rolnictwie — funkcję gospodarczą regionu.

Zmiany funkcji i struktury przestrzennej miast Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego stanowiły przedmiot badań przeprowadzonych przez autora niniejszego artykułu w latach 1970—1971, w ramach prac Oddziału Wrocławskiego IUA-PAN; opracowania kartograficzne wykonał mgr inż. arch. Jan Burek.

Prace badawcze m.in. obejmowały:

- przeprowadzenie wyboru miejscowości reprezentujących obszar Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego;
- oznaczenie terenów miejskich ośrodków zabytkowych na planach współczesnych wybranych miejscowości;
- określenie informacji charakteryzujących zabytkowe ośrodki miejskie;
- wybór funkcji, których obserwację zmian założono w programie pracy;
- przegląd materiałów: literatury, ankiet, opisów inwentaryzacyjnych, analiz i opisów technicznych projektów urbanistycznych, kartotek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, studiów historycznych, urbanistycznych i konserwatorskich oraz innych źródeł;
- sprawdzenie lub uzupełnienie osiągniętych wiadomości w drodze konfrontacji z informacjami uzyskanymi od powiatowych zespołów urbanistycznych według ankiety opracowanej w sierpniu 1970 r.;
- reambulacja obszarów zabytkowych śródmieść objętych opracowaniem;
- zbiorcze (porównawcze) zestawienie tabelaryczne uzyskanych informacji dla miast Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego;
- analiza zebranych materiałów i informacji;
- wnioski szczegółowe dla każdego z badanych miast;
- wnioski ogólne.

Analiza przemian funkcjonalnych i strukturalnych dziewięciu wybranych miast Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego pozwoliła na sprecyzowanie szeregu spostrzeżeń. Do najistotniejszych z nich należą:

1. Odkrycie w r. 1957 złóż rud miedzi, a następnie rozpoczęcie ich eksploatacji (budowa kopalni i zakładów im towarzyszących) już w okresie dziesięciolecia 1961—1970 doprowadziło do przeobrażenia produkcyjnego charakteru regionu z rolniczego na przemysłowo-rolniczy. Wyraziło się to m.in. głębokimi zmianami procentowymi w strukturze zatrudnienia, a także w przyroście (głównie pochodzenia migracyjnego) liczby ludności w całym regionie. Nastąpiła także intensyfikacja budownictwa i rozwój usług, towarzyszących rozrastającym się ośrodkom miejskim.

Oto niektóre dane obrazujące realizowany w latach 1961—1970 kierunek rozwoju Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego:

Wskaźnik zatrudnionych w przemyśle na 1000 mieszkańców — 1960 — 94,5, 1980 — ok. 180, wzrost o ok. 85 osób.

Wzrost liczby ludności miejskiej — 1960 — 87 000, 1980 — ok. 217 000, wzrost o ok. 130 000 mieszkańców (w tym z migracji ok. 100 000 osób).

Wzrost liczby ludności w badanych miastach w okresie 10 lat przedstawiono w zestawieniu:

MIASTO	Liczba ogólna mieszkańców			Przyrost liczby mieszkańców w dziesięcioleciu
	1939	1961	1970	
Chobienia	1649	526	540	14
Chocianów	4301	4037	5328	1291
Głogów	33495	9352	21000	11648
Legnica	83681	66620	77071	10451
Lubin	10809	6431	25000	18569
Polkowice	1599	1900	3800	1900
Prochowice	2797	2570	2969	399
Rudna	1900	1134	1570	436
Ścinawa	6529	3701	4246	545

Trzeba zaznaczyć, że wszystkie rozpatrywane miasta były zniszczone w czasie działań wojennych (Głogów, Lubin, Ścinawa i Polkowice około lub powyżej 75%, poniżej 25% tylko Prochowice i Chocianów) i żadne z nich do r. 1960 nie osiągnęło stanu ludności sprzed drugiej wojny światowej.

2. Spośród dziewięciu analizowanych miast, pięć znacznie się rozrosło w związku z rozwojem Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego, są to: Polkowice, Lubin, Głogów, Legnica i Chocianów. Rozwój pozostałych był na razie nieznaczący. Perspektywiczne założenia planu regionalnego przewidują poważny wzrost liczby

mieszkańców w dalszym ciągu w Głogowie, Legnicy, Lubinie i Polkowicach. Największym miejskim centrum Okręgu Miedziowego jest i pozostanie Legnica. Lubin, Głogów i Polkowice awansują do rzędu miast średniej wielkości. Chocianów, Ścinawa, Prochowice i Rudna — położone bardziej peryferyjnie w stosunku do centrów przemysłowych — rozwiną się w mniejszym stopniu. Rozwój Rudnej, dzisiaj osady na prawach wsi, wykaże większą dynamikę rozwoju w oparciu o dużą i nowoczesną kopalnię rudy miedzi, będącą obecnie w budowie. Tak przedstawione proporcje rozwoju zarysowały się już wyraźnie w latach 1961—1970.

3. Głównymi centrami przemysłowymi i administracyjno-usługowymi są i pozostaną Legnica, Lubin, Głogów i Polkowice. Będą to także ośrodki mieszkaniowe powstałe przy większych zakładach przemysłowych (kopalnie i huty miedzi). Pozostałe miasta bazować będą na rozwiniętym przemyśle terenowym (np. Chocianów, Prochowice) lub rozwijającym się węźle komunikacji kołowej, kolejowej i rzecznej (np. Ścinawa).

4. Legnica, Lubin, Polkowice i Głogów stają się lokalnymi centrami turystyki położonymi na regionalnym szlaku turystycznym Mieroszów — Głogów — Zielona Góra. Podobny szlak równoleżnikowy prowadzi z Wrocławia przez Prochowice, Legnicę do Zgorzelca. Ponadto mają być uruchomione stacje turystyczne w Chocianowie i Rudnej. Rozwój turystyki w regionie uzasadniony jest występowaniem interesujących zabytków historycznych, a także dużą skalą nowoczesnych zakładów przemysłowych.

Zabytkowe ośrodki miejskie w rozpatrywanych

miastach położone są mniej więcej centralnie w stosunku do całości obszarów administracyjnych miast i na ogół pełnią także funkcje ogólnomiejskich centrów administracyjno-usługowych. W Rudnej, Chobieni, Prochowicach i Polkowicach obszar Starego Miasta w r. 1961 stanowił w zasadzie jedyne skupisko usług i gromadził także zdecydowaną większość budownictwa mieszkalnego typu miejskiego lub miasteczkowego. W Głogowie i Ścinawie zabytkowe ośrodki miejskie od r. 1945 przestały spełniać swe funkcje wskutek totalnego zniszczenia miast (powyżej 75%). W Legnicy funkcje ośrodka zabytkowego zostały poważnie, choć czasowo zakłócone na skutek prowadzonej w obserwowanym dziesięcioleciu generalnej wymiany substancji technicznej, połączonej z masowymi rozbiórkami nieprzydatnej już dziś zabudowy miejskiej. Zabytkowy ośrodek Lubina w latach 1961—1970 został prawie w całości odbudowany, zyskując funkcje centralnego ośrodka usługowego.

5. Pięć miast Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego w obserwowanym dziesięcioleciu wykazało daleko idące zmiany funkcjonalne przynajmniej w stosunku do stanu z r. 1960, przy czym w zabytkowych ośrodkach miejskich zmiany te wystąpiły tylko w czterech przypadkach: w Lubinie, Polkowicach, Legnicy i Chocianowie.

Przemiany funkcjonalno-przestrzenne w Głogowie, oprócz odbudowy zamku książęcego z przeznaczeniem na muzeum, nie dotyczyły w zasadzie zabytkowego ośrodka złożonego z dwóch wyodrębniających się części — Ostrowa i miasta lewobrzeżnego (zespołu średnio-

1. Legnica, Rynek, zespół Domów Sędziowych, stan po konserwacji (fot. J. Milka)

1. Legnica, Market Square: grouping of the s.c. Herring Houses in their state after restoration

wiecznego i rozbudowy miasta nowożytnego). Zabytkowy ośrodek miejski Legnicy w omawianym okresie nie nadaje się do analizy z uwagi na tymczasowość sytuacji wynikającej z bieżącego przeobrażenia funkcjonalnego i przestrzennego zabytkowej substancji.

6. W Lubinie, Polkowicach i Chocianowie dał się zaobserwować intensywny przyrost powierzchni przeznaczonych na mieszkalnictwo, handel, gastronomię i administrację. Mniejsze przyrosty powierzchni odnotowano w usługach z zakresu kultury.

7. Niezależnie od zmian ilościowych (przyrostów kubatur i powierzchni przeznaczonych na realizację poszczególnych funkcji miejskich), zaszły także daleko idące zmiany jakościowe. I tak np. powierzchnie nowych mieszkań są dużo lepiej wykorzystane niż powierzchnie mieszkań dawnych. Bardziej funkcjonalne i nowocześniejsze są także zakłady handlowe, gastronomiczne i placówki kulturalne. Zwraca uwagę znikoma powierzchnia zajęta przez zakłady przemysłowe — co pozwala wyrazić przypuszczenie, że przemysł w okresie omawianego dziesięciolecia był nie dopuszczany do obszarów staromiejskich lub sukcesywnie z nich rugowany. Jest to objaw niezwykle pozytywny i zmierzający do zachowania właściwych proporcji usług w centrach zabytkowych. Proporcje te kształtowane korzystniej np. dla handlu, gastronomii, kultury i administracji dają okazję do stworzenia nowego jakościowo programu funkcjonalnego dzielnicy zabytkowej.

8. W śródmieściach zabytkowych miast Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego intensyfikuje się także ich funkcja mieszkalna. Przyrosty powierzchni mieszkalnej są wynikiem likwidacji wielkich zniszczeń wojennych (Lubin, Polkowice) oraz nasilenia budownictwa nowego (Lubin, Polkowice, Legnica). W budownictwie nowym zaczyna dominować typowa zabudowa blokowa lub punktowa o pięciu, a nawet większej liczbie kondygnacji (Legnica, Lubin).

Niezależnie od niekorzystnych przemian przestrzennych doprowadza to już obecnie do znacznego zagęszczenia dzielnicy staromiejskiej funkcją mieszkalną ograniczającą z konieczności rozwój usług ogólnomiejskich, rekreacji, komunikacji (parkingi), warunkujących sprawne i wszechstronne wykorzystanie walorów funkcjonalnych i przestrzennych dzielnicy staromiejskiej.

9. Rozpatrując zagadnienia rozwoju komunikacji na terenach zabytkowych śródmieść miast Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego zauważa się tendencję do wydzielenia zabytkowego śródmieścia z kołowego ruchu tranzyto-

wego. W przyszłości ruch ten kierowany będzie, jak wynika z opracowanych projektów lub programów perspektywicznych, na trasy obwodowe przebiegające w pobliżu lub na granicy obszaru zabytkowego śródmieścia. W wielu miastach staje się to koniecznością, podyktowaną gwałtownym rozwojem motoryzacji w tym regionie. Oczywiście szczegółowe rozwiązania komunikacyjne inaczej ten czynnik uwzględniać będą w miastach większych (Legnica, Głogów, Lubin), a inaczej w mniejszych (Chocianów, Chobienia, Rudna). W obserwowanym dziesięcioleciu w żadnym z analizowanych miast układy komunikacyjne zabytkowych śródmieść nie zostały jeszcze w pełni rozwiązane, mimo zaważanych prac studialno-projektowych.

10. W związku z przeobrażeniem charakteru i funkcji zabytkowych ośrodków miejskich miast Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego, a zwłaszcza z rozwojem funkcji kulturalnych, turystycznych i usługowych w tych ośrodkach, rozważano zmiany funkcjonalne, jakie miały miejsce w latach 1961—1970 w ważniejszych obiektach zabytkowych. W wielu wypadkach nastąpiła utrata przydatności zabytkowych kubatur mieszkalnych dawnych kamienic mieszczańskich. Niejako drastycznym przykładem może tu być Legnica, gdzie w ciągu 10 lat wyeliminowano ponad 70 zabytkowych kamienic, stawiając w ich miejsce nowe domy znacznie różniące się od budownictwa historycznego (inna skala, gabaryt, inne także rozwiązania funkcjonalne). Nieliczne kamienice mieszczańskie adaptowano na cele administracyjne lub kulturalne. Aktualnie we wszystkich badanych miastach łącznie na cele mieszkalne użytkuje się zaledwie kilkanaście kamienic i domów mieszczańskich o indywidualnych wartościach zabytkowych (il. 1).

Zachowały swe funkcje zabytkowe obiekty sakralne, nie licząc świątyń zniszczonych w czasie działań wojennych oraz kościoła w Prochowicach użytkowanego na cele magazynowe, zresztą ten obiekt znajduje się poza obrębem Starego Miasta.

Swoje pierwotne funkcje obronne lub reprezentacyjno-obronne zmieniły: zamek w Głogowie — odbudowany na muzeum; zamek w Legnicy — odbudowany na zespół szkolnictwa (il. 2, 3); wieża Bramy Chojnowskiej w Legnicy — odbudowana na schronisko turystyczne PTTK (il. 4); baszta przy ul. św. Piotra i Pawła w Legnicy — odbudowana aktualnie na cele administracyjne MZBM.

Nie zagospodarowane pozostają nadal: zamek w Prochowicach (częściowo użytkowany przez organizacje społeczne), ruina zamku w Chobieniu, pałac w Chocianowie (il. 5).

Wiele zabytków reprezentacyjno-administracyjnych, np. ratusze miejskie, utrzymało w zasa-

2. Legnica, zamek, skrzydło pd., stan przed konserwacją (fot. K. Gawinowska, 1958)

2. Legnica, Castle: south wing before restoration

3. Legnica, zamek, skrzydło pd. w trakcie odbudowy (fot. J. Milka)

3. Legnica, Castle: south wing in the course of restoration

dzie dawne funkcje. Utraciły swój charakter rezydencje miejskie, jeżeli wcześniej nie leżyły w gruzach, zaś obiekty klasztorne w zdecydowanej większości pełnią swoje pierwotne zadania lub wyjątkowo użytkowane są jako magazyny. Zabytkowe budownictwo szkolne użytkowane jest na inne cele. Specyficzną funkcję (pozornie nie mają żadnej) pełnią zachowane relikty średniowiecznych obronnych murów miejskich. Zachowane jako trwałe ruiny wyznaczają niejako obszar miasta średniowiecznego, doskonale korelują z zielonymi terenami (parki), stanowiąc jednocześnie dużą atrakcję turystyczną. Pierwotne funkcje zachowują zabytkowe obiekty sakralne, które dodatkowo zyskują funkcje turystyczne i w pewnym stopniu muzealne.

Pozostałe obiekty zabytkowe z zasady zmieniły swe dawne przeznaczenie, np. zespoły fortyfika-

cyjne przeobraziły się w „plenerowe ekspozycje” o charakterze turystyczno-muzealnym. Wszystkie te zmiany wiążą się z przeobrażaniem zabytkowego charakteru przestrzennego miast historycznych na obszarze Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego w okresie 1961—1970.

Obserwacje przemian przestrzennych, jakie zaszły w latach 1961—1970 na obszarach zabytkowych centrów wybranych miast Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego, pozwalają na sprecyzowanie szeregu wniosków ogólnych i uwag o charakterze roboczym w zakresie zagospodarowania przestrzennego tych ośrodków w latach następnym. Wnioski sformułowano na podstawie skróconych inwentaryzacji, porównania dokumentacji urbanistycznej i lustracji terenu.

1. Organizacja Okręgu Miedziowego w począt-

4. Legnica, wieża Bramy Chojnowskiej, po odbudowie (fot. J. Milka)

4. Legnica, Tower of Chojnowska Gateway after reconstruction

kowym okresie wyraźne odbicie znalazła tylko w kilku ośrodkach staromiejskich regionu, mianowicie w Legnicy, Polkowicach, Ścinawie, a zwłaszcza w Lubinie. W Głogowie stosunkowo duże inwestycje przemysłowe i mieszkaniowe skoncentrowano poza obszarem staromiejskim, podobnie w Chocianowie. Pozostałe ośrodki zabytkowe — Prochowice, Rudna — pozostają w stanie niemal nie zmienionym od r. 1961, a Chobienia wykazuje wręcz regres i postępującą dekapitalizację.

2. Zmiany przestrzenne, widoczne głównie w Lubinie, Polkowicach, Legnicy (fazy wstępne czytelne w dokumentacji przyszłościowej) i Ścinawie, spowodowane były przede wszystkim chęcią szybkiego uzyskania przyrostu kubatur mieszkaniowych i usługowych. W tym wypadku względy kompozycyjne odgrywały rolę drugoplanową. Te praktyczne tendencje zawazyły w sposób niekorzystny na koncepcjach przestrzennych. Wprowadzenie do zabytkowych układów agresywnych wielkokubaturowych, na ogół 5-kondygnacyjnych bloków mieszkalnych spowodowało mniej lub bardziej rażącą dysharmonię. Szczególnie jaskrawo występuje ona tam, gdzie budynki nowe sąsiadują z zabudową sprzed r. 1945, nie zawsze zabytkową (Polkowice, Legnica).

3. Realizacja programu przyrostu kubatur mieszkaniowych i usługowych oraz związane z tym normatywy techniczno-ekonomiczne, decyzje organizacyjne i wykonawcze wpłynęły w zasadniczy sposób na zatrzymanie remontów

5. Chocianów, pow. Lubin, pałac barokowy, brak użytkownika (fot. J. Milka)

5. Chocianów, Lubin district, Baroque Palace waiting for its user

kapitałnych budownictwa starego. Spowodowało to przyspieszoną dekapitalizację budynków starych, często zabytkowych i w konsekwencji ich rozbiórkę.

4. W rozpatrywanych miastach mimo niekorzystnego przestrzennie zjawiska zastępowania starego zabytkowego budownictwa nowym, zachowano średniowieczne rozplanowanie, z niewielkimi tylko przekształceniami uzasadnionymi na ogół koniecznością zmiany funkcji; w Chocianowie utrzymano XVIII-wieczny układ miasta.

5. W okresie 1961—1970 w omawianych miastach zachowano wszystkie zabytkowe dominanty przestrzenne. Niektóre z nich poddano zabiegom konserwacyjnym (np. zamek w Prochowicach, kościoły w Lubinie, Legnicy, Ścinawie, Polkowicach, mury obronne w Lubinie i Legnicy) lub zabezpieczającym (np. zamek w Chocianowie, kaplica zamkowa w Lubinie, ruiny kościoła parafialnego w Głogowie), niektóre objęto odbudową (zamki w Legnicy i Głogowie, wieża średniowiecznego ratusza w Ścinawie). Dominanty te pozwalają na zachowanie indywidualnego charakteru zabytkowego śródmieścia, a w wielu wypadkach odgrywają dużą rolę w panoramie całego miasta (np. w Legnicy, Prochowicach, Lubinie). Podjęto także odbudowę i remonty pojedynczych obiektów zabytkowych architektury mieszczańskiej (Legnica, Lubin). Przedsięwzięcia te są jednak sporadyczne i w związku z tym nie mają wpływu na utrzymanie zabytkowego charakteru architektury historycznych centrów.

6. W okresie dziesięciolecia 1961—1970 w rozpatrywanych miastach nie stosowano w sposób zadowalający wprowadzania zieleni, jako elementu kompozycyjnego, współorganizującego strukturę przestrzenną zabytkowego ośrodka.

7. Zabudowę zabytkowych śródmieść wzbogacano w latach 1961—1970 małymi formami przestrzennymi, wznosząc kilka pomników w strefach zabytkowych układów. Względy estetyczne przyczyniły się do zakładania skarp i schodów wzdłuż pierzei rynkowych (np. w Lubinie).

8. Wszystkie analizowane zabytkowe śródmieścia utrzymały rangę centrum w stosunku do pozostałych części miasta; dotyczy to nawet Głogowa, gdzie centrum jest nie zaktywizowane i praktycznie pozbawione zabudowy. W tym wypadku część usług zlokalizowano tuż przy obszarze staromiejskim, a teren miasta średniowiecznego rezerwowany jest pod intensywną zabudowę w przyszłości.

9. Reorganizacja przestrzenna zabytkowych ośrodków miejskich Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego w każdym z rozpatrywanych miast przebiegała odmiennie i uwarunkowana

była różnymi zespołami czynników. W związku z tym niemożliwe było opracowanie jednolitych kryteriów oceny i postępowania w zakresie reorganizacji przestrzennej zabytkowych centrów miejskich.

Niżej przytacza się uwagi robocze zmierzające do ukierunkowania dalszych prac w zakresie zabudowy, odbudowy lub przebudowy zabytkowych centrów miast Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego.

Należy przeprowadzić weryfikację wartości przestrzennych (układ planu, zabytki, dominanty, zabudowa wzniesiona przed r. 1945, budownictwo współczesne, zieleń itp.) występujących aktualnie w zabytkowych miastach Okręgu Miedziowego i opracować szczegółowe wytyczne architektoniczne dotyczące miast przewidzianych do przebudowy. W wyniku takiej weryfikacji przewiduje się obniżenie teoretycznych walorów historycznych miast gruntownie zniszczonych (Głogów) lub radykalnie przebudowanych (Lubin), a uwypuklenie ewidentnych wartości estetycznych i historycznych w pozostałych ośrodkach (np. Prochowice, Chobienia).

Należy podjąć i konsekwentnie prowadzić studia widokowe wybranych miast omawianego okręgu dla ustalenia optymalnej wysokości nowo projektowanej zabudowy.

Postuluje się przystąpienie do opracowania projektów budynków mieszkalnych (wieloseryjnych, powtarzalnych) przeznaczonych do wzniesienia na obszarze zabytkowych śródmieść. Niezbędne jest wielowariantowe opracowanie architektury takich budynków, zwłaszcza parterów usługowych, najwyższych kondygnacji (łącznie z dachem) i fasad szczytowych.

Proponuje się sporządzenie projektów planów szczegółowych zagospodarowania przestrzennego (w skali 1:1000) zabytkowych śródmieść Głogowa, Polkowic, Prochowic, Rudnej i Ścinawy, z wnikliwie opracowanymi wytycznymi w zakresie architektury i zieleni.

Realizacja przedstawionych wyżej postulatów powinna ułatwić osiągnięcie w najbliższych latach najkorzystniejszych efektów przestrzennych przebudowy niektórych zabytkowych centrów miast Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego. Postulaty te mogą być także przydatne dla wielu innych, zabytkowych miast Polski. Inspirowane i kontrolowane doświadczenia realizacyjne w miastach Okręgu Miedziowego powinny przyczynić się do opracowania realnych i skutecznych metod programowania, przebudowy oraz eksploatacji zabytkowych śródmieść w naszym kraju.

mgr inż. arch. Mirosław Przyłęcki
Wrocław

THE FUNCTIONAL AND SPATIAL CHANGES OF HISTORIC CENTRES WITHIN STRUCTURAL PATTERNS OF TOWNS LOCATED IN LEGNICA—GŁOGÓW COPPER MINING DISTRICT IN THE YEARS 1960—1970

The Lower Silesian region may be regarded as one where, if the question is to be considered on the "all-country scale", the greatest number of towns can be found with their valuable monuments of architecture and interesting townplanning layouts survived. The war damages, technical depreciation, obsolescence of functional patterns and the changes in systems of construction are creating really serious difficulties in programming the protection, conservation and the uses for the historic urban centres. In the present article the author deals with changes occurring in functional and spatial patterns of historic towns situated within the more and more individualizing Legnica-Głogów Copper Mining District. He presents a handful of observations collected on the background of a survey prepared by the Wrocław Branch of the Institute of Townplanning and Architecture in the period 1960—1970.

The industrial development of this District basing on mining and processing of copper ores has led to apparent changes both in structure of employment and population figures. The above changes pertain mainly to historic — towns as, for instance, Chobienia, Chocianów, Głogów, Legnica, Lubin, Polkowice, Prochowice, Rudna and Ścinawa. Until 1970 the development of industry in this area caused a considerable extension or speeding-up of rebuilding of the five towns under investigation, namely Polkowice, Lubin, Głogów, Legnica and Chocianów. Increased building activities could also be observed in Rudna and Ścinawa.

Such towns as Legnica, Lubin, Głogów and Polkowice have grown to the main industrial and administrative and service centres within the expanding Copper Mining District, at the same time becoming touring centres on the southern regional route, owing to the existing monuments, modern industrial plants and cultural centres.

In five from among the towns under discussion it was possible to observe the above described changes of civic functions when compared with the state from 1960 but only in four of them these changes affected their historic centres. As one of the features of changes in functional pattern of urban centres may be regarded considerable increase of living spaces, those occupied by trade, restaurants and administration. Within a decade under discussion no increases have been observed in spaces designed for industry within the historic centres which the fact may also be regarded as a positive feature. Both industry and storage are being removed from historic centres.

However, within the historic centres another, this time negative, feature was observed, i.e. erection of modern residential buildings which, as a rule, are in conflict with their surroundings. For example, in Legnica the city area is being formed of multi-storey, aggressive residential houses that are entirely unadaptable to other existing buildings. The preserved historic objects though, in principle, still dominating spatially are frequently enough changing their original functions which the occurrence is visible in particular in housing. This highly negative feature was connected with a trend toward modernization of historic centres. By doing so were neglected all compositional, aesthetical and conservation problems that have been moved to more remote plans.

The article is ending with conclusions proposing to review the historical and spatial values present in areas of historic towns within Legnica—Głogów Copper Mining District and to introduce the necessary alterations which could improve the effects in urban planning achieved in the past years also in compositional respect. At the same time the need has been emphasized to start the studies on the forms of modern building introduced to historic urban centres.